

درآمدی بر حقوق بین المللی بشر

دکتر هیبت الله نژندی منش

استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

سرشناسه	نژندی منش، هیبت الله، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	درآمدی بر حقوق بین المللی بشر / هیبت الله نژندی منش.
مشخصات نشر	تهران: خرسندی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۲۷۹ ص
شابک	978-600-114-508-7
وضعیت فهرست نویسی	قیفا
موضوع	حقوق بشر
موضوع	حقوق بین الملل بشر دوستانه
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ن ۴ ن ۴۳ / ۳۲۴۰ K
رده بندی دیویی	۳۴۱ / ۴۸
شماره کتابشناسی ملی	۴۰۴۲۷۶۹

اندشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فراهانی، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به

خیابان دانشگاه پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۳۴ ۶۶۹۷۱ و ۵-۵۸۴ ۶۶۴۹۰

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید (ردیست) پلاک ۹۲، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰

فروشگاه شماره ۳: خیابان انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی سوچه مهد براتی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی) تا ۶۶۷۵۵۱۱

پست الکترونیک: Khorsandypub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

درآمدی بر حقوق بین المللی بشر

دکتر هیبت الله نژندی منش

چاپ اول ۱۳۹۵ - تیراژ: ۳۰۰ جلد - قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-508-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۵۰۸-۷

فهرست مطالب

۱۵	۱. مقدمه
۱۷	۲. منشأ، مفهوم و گستره حقوق بشر
۱۷	۲-۱. منشور سازمان ملل متحد اعلامیه جهانی حقوق بشر
۱۹	۲-۲. ابعاد اخلاقی حقوق بشر
۲۰	۲-۳. حقوق بشر و تأثیر آن بر صلح، امنیت و توسعه ملی و بین‌المللی
۲۲	۳. منابع حقوق بشر
۲۳	۳-۱. معاهدات بین‌المللی
۲۵	۳-۲. حقوق بین‌المللی عرفی
۲۹	۳-۳. اصول کلی حقوقی مورد پذیرش جامعه ملتها
۲۹	۳-۴. ابزار فرعی تعیین قواعد حقوقی
۳۰	۴. حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه: نگرانی‌های مشترک و تفاوت‌های بنیادین
۳۲	۵. حق شرط‌ها و اعلامیه‌های تفسیری در مورد معاهدات حقوق بشر
۳۴	۶. محدودیت‌های وارده بر اعمال حقوق
۳۵	۷. انحراف از تعهدات حقوقی بین‌المللی
۳۶	۸. مسئولیت دولت برای نقض حقوق بشر
۳۹	۹. شرکت‌های تجاری و حقوق بشر
۴۱	۱۰. حقوق بشر در سطح داخلی
۴۱	۱۰-۱. ورود حقوق بشر به نظام‌های حقوقی داخلی
۴۳	قوانین اساسی
۴۳	قوانین عادی ملی
۴۳	ادغام
۴۴	قابلیت اعمال خودکار
۴۴	تفسیر حقوق کامن‌لو
۴۴	وجود خلا قانونی

۴۵	۱۰-۲. اجرای حقوق بشر در محاکم داخلی: چند نمونه عملی.....
۴۵	آلمان.....
۴۶	نیوزیلند.....
۴۷	انگلستان.....
۴۸	افریقای جنوبی.....
۴۸	ایران.....
۴۹	۱۰-۳. رویکرد نظام حقوق ایران به پذیرش معاهدات حقوق بشری.....
۵۱	۱۰-۴. نحوه استناد قاضی ایرانی به معاهدات بین‌المللی.....
۵۳	۱۱. نقش قضات، مقامات تعقیب و وکلا در اجرای حقوق بشر.....
۵۴	۱۲. استناد عمده جهانی حقوق بشر و سازوکارهای اجرایی آنان.....
۵۸	۱۲-۱. معاهدات اصلی سازمان ملل متحد مورد حقوق بشر و اجرای آنها.....
۵۸	۱۰-۲. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) و دو پروتکل آن (۱۹۶۶ و ۱۹۸۹).....
۵۹	تعهدات کشورها به عضو میثاق.....
۶۰	حقوق پذیرفته شده در میثاق.....
۶۱	محدودیت‌های مجاز در مورد اعمال حقوق.....
۶۲	انحراف‌های مجاز از تعهدات قانونی.....
۶۳	شرط اعلام رسمی.....
۶۳	شرط غیرقابلیت انحراف از برخی از تعهدات.....
۶۴	شرط ضرورت.....
۶۴	شرط سازگاری اقدامات اتخاذی با تعهدات حقوقی بین‌المللی.....
۶۴	شرط عدم تبعیض.....
۶۵	شرط ابلاغ بین‌المللی.....
۶۵	سازوکارهای اجرایی.....
۶۶	آیین گزارش‌دهی.....
۶۶	مکاتبات بین‌دولتی.....
۶۷	مکاتبات فردی.....
۶۷	۱۲-۱-۲. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶).....
۶۸	الزامات کشورهای عضو میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۶۹	حقوق پذیرفته‌شده در میثاق.....
۶۹	محدودیت‌های مجاز در مورد حقوق مندرج در میثاق.....
۷۱	سازوکار اجرایی.....
۷۲	۱۲-۱-۳. کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹) و پروتکل‌های اختیاری آن (۲۰۰۰).....
۷۳	الزامات کشورهای طرف کنوانسیون حقوق کودک.....
۷۳	حقوق پذیرفته‌شده در کنوانسیون.....
۷۵	محدودیت‌های مجاز بر اعمال حقوق.....

۷۶	سازوکار اجرای کنوانسیون حقوق کودک
۷۶	۱-۴. کنوانسیون راجع به پیشگیری و مجازات نسل زدایی (۱۹۴۸)
۷۶	الزامات کشورهای طرف کنوانسیون
۷۷	گستره حقوقی کنوانسیون
۷۸	۱-۵. کنوانسیون بین‌المللی رفع هر گونه تبعیض نژادی، ۱۹۶۵
۷۸	الزامات کشورهای طرف کنوانسیون
۸۰	سازوکار اجرایی
۸۰	آیین گزارش دهی
۸۰	شکایات بین کشورها
۸۱	مکانیزم فردی
۸۱-۶	کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتار یا مجازات بیرحمانه، غیر انسانی یا تحقیر کننده
۸۲	(۱۹۸۴)
۸۲	الزام کشورهای طرف کنوانسیون
۸۳	گستره حقوقی کنوانسیون
۸۴	سازوکارهای اجرای کنوانسیون
۸۴-۱-۷	کنوانسیون راجع به رفع هر گونه تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹) و پروتکل الحاقی آن
۸۶	(۱۹۹۹)
۸۶	الزامات کشورهای طرف کنوانسیون
۸۹	سازوکارهای اجرایی
۹۰	۱۲-۲. دیگر اسناد پذیرفته شده توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد
۹۱	۱۲-۲-۱. اعلامیه رفع هر گونه نابرابری مذهبی و تبعیض بر مبنای مذهب یا اعتقاد (۱۹۸۱)
۹۱	۱۲-۲-۲. اصول بنیادین ناظر بر رفتار با زندانیان (۱۹۴۰)
۹۱	۱۲-۲-۳. مجموعه اصول راجع به حمایت از همه زندانیان تحت هر گونه بازداشت یا حبس
۹۱	(۱۹۸۸)
۹۲	۱۲-۲-۴. قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی (۱۹۹۰)
۹۲	۱۲-۲-۵. اصول اخلاق پزشکی مرتبط با نقش پرسنل بهداشت، به ویژه پرسنل، در حمایت از زندانیان و بازداشت شدگان در مقابل شکنجه و دیگر رفتار یا مجازات بی رحمانه یا تحقیر کننده
۹۴	یا غیر انسانی، (۱۹۸۲)
۹۴	۱۲-۲-۶. کد رفتاری ضابطان دادگستری (۱۹۷۹)
۹۴	۱۲-۲-۷. رهنمودهای ملل متحد برای پیشگیری از بزهکاری اطفال (رهنمودهای ریاض، ۱۹۹۰)
۹۵	۱۲-۲-۸. حداقل قواعد استاندارد سازمان ملل برای دادرسی ویژه نوجوانان (مقررات پکن، ۱۹۸۵)
۹۶	۱۲-۲-۹. اعلامیه اصول بنیادین عدالت برای قربانیان جرم و سوء استفاده از اختیارات (۱۹۸۵)
۹۷	۱۲-۲-۱۰. اعلامیه راجع به حمایت از همه اشخاص در مقابل ناپدید شدن اجباری (۱۹۹۲)

- ۱۱-۱۲. اعلامیه راجع به حق و مسئولیت افراد، گروه‌ها و ارکان جامعه برای ارتقا و حمایت از حقوق انسانی پذیرفته شده در سطح جهانی و آزادی‌های بنیادین (اعلامیه مدافعان حقوق، ۱۹۹۸) ۹۸
- ۱۲-۳. اسناد عمده منطقه‌ای حقوق بشر و سازوکارهای اجرایی آنان ۹۹
- ۱-۳-۱۲. معاهدات افریقایی حقوق بشر و اجرای آنان ۹۹
- الف) منشور افریقایی حقوق بشر و مردمان (۱۹۸۱) ۹۹
- الزامات کشورها ۱۰۲
- حقوق فردی و جمعی پذیرفته شده در منشور ۱۰۲
- تکالیف فردی ۱۰۳
- سازوکارهای اجرایی ۱۰۴
- ب) منشور افریقایی حقوق و رفاه کودک (۱۹۹۰) ۱۰۴
- الزامات کشورهای طرف این منشور ۱۰۵
- حقوق پذیرفته شده در منشور ۱۰۵
- اصل ۱۰۵
- تکالیف که آنان ۱۰۶
- سازوکارهای اجرایی ۱۰۶
- ۲-۳-۱۲. معاهدات اروپایی حقوق بشر و اجرای آنها ۱۰۷
- الف) کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (۱۹۶۹) و پروتکل‌های آن (۱۹۸۸ و ۱۹۹۰) ۱۰۷
- سازوکارهای اجرایی ۱۰۸
- صلاحیت کمیسیون اروپایی حقوق بشر ۱۰۹
- صلاحیت دیوان آمریکایی حقوق بشر ۱۱۰
- ب) کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (۱۹۵۰) و پروتکل‌های آن (شماره ۱، ۴، ۶ و ۷) ۱۱۱
- الزامات کشورهای طرف ۱۱۱
- حقوق تضمین شده در کنوانسیون ۱۱۲
- سازوکارهای اجرایی ۱۱۲
۱۳. استقلال و بی‌طرفی قضات، دادستان‌ها و وکلا ۱۱۴
۱۴. حق بر محاکمه عادلانه ۱۱۹
- ۱-۱۴. اصل برابری نزد قانون ۱۲۰
- ۲-۱۴. اصل برانیت ۱۲۰
- ۳-۱۴. حقوق بشر در مرحله تحقیقات کیفری ۱۲۲
- ۱-۳-۱۴. حق بر احترام به زندگی خصوصی، خانه و مکاتبات فرد ۱۲۳
- ۲-۳-۱۴. حق بر رفتار انسانی با فرد و ممنوعیت شکنجه ۱۲۳
- ۳-۳-۱۴. حق بر تفهیم اتهام به زبانی که مظنون یا متهم می‌فهمد ۱۲۴
- ۴-۳-۱۴. حق داشتن وکیل و برخورداری از مساعدت حقوقی ۱۲۴
- ۵-۳-۱۴. حق سکوت ۱۲۶
- ۶-۳-۱۴. تکلیف به نگهداری سوابق بازجویی‌ها ۱۲۶
- ۷-۳-۱۴. حق بر داشتن زمان و تسهیلات کافی برای تدارک دفاع ۱۲۶

۱۲۷	۱۵. معیارهای حقوقی بین‌المللی برای حمایت از اشخاص محروم از آزادی
۱۲۸	۱۵-۱. منع شکنجه و رفتارها یا مجازات بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرکننده
۱۳۱	۱۵-۲. شرایط قانونی بازداشتگاه‌ها و ثبت‌نام افراد بازداشت‌شده و زندانی
۱۳۱	شناسایی رسمی تمام بازداشتگاه‌ها
۱۳۲	ثبت‌نام افراد بازداشت‌شده و زندانی
۱۳۳	شرایط بازداشت و حبس
۱۳۳	خوابگاه و شرایط بهداشتی و تغذیه بازداشت‌شدگان و زندانیان
۱۳۴	۱۵-۳. مذهب
۱۳۵	۱۵-۴. فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی
۱۳۵	۱۵-۵. مسائل انفرادی و بازداشت بدون دسترسی به بیرون
۱۳۶	۱۵-۶. تماس با دنیای بیرون
۱۳۷	۱۵-۷. بازدید از بازداشتگاه‌ها
۱۳۷	۱۵-۸. نقش قضات و دادستان‌ها و وکلای در جلوگیری از رفتار غیرقانونی با اشخاص محروم از آزادی
۱۳۷	۱۶. برخی از حقوق بین‌المللی: سیاست: آزادی اندیشه، وجدان، مذهب، بیان، تجمعات و گردهمایی‌ها
۱۳۸	۱۶-۱. حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب
۱۴۰	۱۶-۲. حق آزادی عقیده و بیان
۱۴۲	۱۶-۳. حق بر آزادی اجتماعات و تشکلات
۱۴۲	۱۶-۴. نقش قضات، دادستان‌ها و وکلای در تضمین حمایت از آزادی اندیشه، وجدان، مذهب، عقیده، بیان، انجمن‌ها و تجمعات
۱۴۶	۱۷. نقش دادگاه‌ها در حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۴۷	۱۷-۱. معاهدات جهانی و منطقه‌ای حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۴۸	۱۷-۲. در سطح جهانی: میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۴۸	تعهدات قانونی کشورها برای حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۵۰	ارتباط میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با حقوق مدنی و سیاسی
۱۵۱	سازوکار اجرایی میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۵۲	۱۷-۳. معاهدات منطقه‌ای حمایت از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۵۲	۱۷-۳-۱. منشور آفریقایی حقوق بشر و مردمان
۱۵۳	۱۷-۳-۲. کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (۱۹۶۹) از جمله پروتکل الحاقی در حوزه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۸۸)
۱۵۳	۱۷-۳-۳. منشور اجتماعی اروپایی (۱۹۶۱) و اصلاحیه آن (۱۹۹۶)
۱۵۴	۱۷-۴. قابلیت دادرسی و نقش محاکم در توسعه حقوق اقتصادی و اجتماعی
۱۵۵	اجرای میثاق در قلمرو داخلی
۱۵۵	الف) تکلیف به اثربخشی به میثاق در نظم حقوقی داخلی

۱۵۶	نقش راهکارهای قضایی (توسل به محاکم).....
۱۵۶	راهکارهای قانونی یا قضایی؟.....
۱۵۶	قابلیت دادرسی.....
۱۵۸	۱۸. حمایت از قربانیان نقض حقوق بشر و جبران خسارات.....
۱۵۸	۱۸-۱. مفهوم قربانی (Victim).....
۱۶۰	۱۸-۲. تکلیف عام حقوقی کشورها به تضمین حمایت مؤثر از حقوق بشر.....
۱۶۲	۱۸-۳. تکلیف به پیشگیری از نقض حقوق بشر.....
۱۶۵	۱۸-۴. تکلیف به ارائه راهکارهای جبران داخلی.....
۱۶۹	۱۸-۵. تکلیف به تحقیق، تعقیب و مجازات مرتکبین نقض حقوق بشر.....
۱۷۱	۱۸-۶. تکلیف به جبران خسارت برای نقض‌های حقوق بشر.....
۱۷۱	۱۸-۶-۱. اضافه به وضع سابق و غرامت.....
۱۷۴	۱۸-۶-۲. بازتوانی (یا بازپروری) (Rehabilitation).....
۱۷۶	۱۸-۶-۳. پرداخت غرامت (Compensation).....
۱۷۸	۱۸-۶-۴. اعادت.....
۱۷۹	۱۸-۶-۵. جبران صدمات نان‌دیده.....
۱۸۱	کتاب‌شناسی.....
۱۸۵	پیوست‌ها.....
۱۸۵	۱- اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۱۹۱	۲- کنوانسیون منع و مجازات نسل‌کشی (۹ دسامبر ۱۹۴۸).....
۱۹۱	دولت‌های طرف کنوانسیون.....
۱۹۴	۳- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.....
۱۹۵	دیاچه.....
۱۹۵	دولت‌های عضو این میثاق.....
۱۹۵	بخش یکم.....
۱۹۶	بخش دوم.....
۱۹۸	بخش سوم.....
۲۰۷	بخش چهارم.....
۲۱۶	بخش پنجم.....
۲۱۶	بخش ششم.....
۲۱۸	۴- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶).....
۲۱۸	کشورهای طرف این میثاق.....
۲۱۹	بخش یک.....
۲۱۹	بخش دوم.....
۲۲۱	بخش سوم.....
۲۲۶	بخش چهارم.....

۲۳۱	۵- کنوانسیون منع شکنجه و رفتار یا مجازات بی رحمانه، غیرانسانی یا تحقیر کننده.....
۲۳۱	کشورهای طرف این کنوانسیون (میتاق).....
۲۳۲	قسمت اول.....
۲۳۸	قسمت دوم.....
۲۴۵	قسمت سوم.....
۲۴۹	۶- کنوانسیون حقوق کودک.....
۲۴۹	دیباجه.....
۲۶۵	بخش اول عهدنامه.....
۲۶۸	بخش دوم عهدنامه.....
۲۷۰	۷. اعلامیه حاکمیت علیه زنان.....
۲۷۶	۸. فراخوان استراسبورگ نخستین کنگره جهانی لغای مجازات اعدام.....
۲۷۶	پیشگفتار.....

۱. مقدمه

اگر فصل هر قانون گذار و هدف غایی هر قانون را خوب بشکافیم، در نهایت به «فرد انسانی» ختم می‌شود. به عبارت دیگر، هر آن چه وضع می‌شود برای «انسان» است. قواعد حقوق بشری، قواعدی هستند که به طور مستقیم و بدون واسطه به فرد انسانی مربوط می‌شوند. شالوده و سنگ زیرین تمام مجموعه حقوق بشر «کرامت انسانی» است. خداوند به «بنی آدم» این «کرامت» را هدیه داده است و از این رو، باید همواره به عنوان یک ارمغان الهی محترم شمرده شود. انسان، حتی آن گاه که اندیشه تشکیل دولت در ذهنش نقش بست، در صدد این بود تا بتواند خودش موجودی قابل احترام باشد نه این که موجودیت دولت به «غولی» تبدیل شود که بخواهد او را خوار و ذلیل دارد. از این رو، پس از تشکیل دولت و به ویژه از قرن هیجدهم به بعد دو انقلاب مهم را شاهد هستیم: انقلاب در درون حاکمیت و انقلاب در سطح بین‌المللی. در انقلاب نخست، فرد مدعی حقوق خود از حاکمیت شد و در یک وضعیت نابرابر با دولت خواستار محترم شمردن حقوق شد. در انقلاب دوم، حقوق بشر وارد عرصه بین‌المللی شد و به عنوان یک نظام حقوقی با سازوکارهای اجرایی خاص خود توسعه یافت. در واقع، تلاش افراد انسانی باعث شد تا حاکمیت‌ها با رضایت ظاهری خود، مقداری از «جبروت» خویش را به نفع فرد انسانی کاهش دهند. در حقیقت، کشورها در مقابل یکدیگر متعهد شدند تا حقوقی را برای افراد انسانی تضمین و در جهت حمایت و ارتقای موثر این حقوق تلاش نمایند. از این روست که در دهه‌های اخیر، حقوق بشر تاثیر بسیار فزاینده‌ای بر نظامهای حقوقی

داخلی در سراسر جهان، و در نتیجه بر فعالیت روزانه قضات، مقامات تعقیب و وکلا در سطح داخلی داشته است. این وضعیت حقوقی در حال تکامل، که ابعاد واقعی آن به سختی می‌توانست یک قرن و نیم قبل پیش‌بینی شود، دولتها و همچنین حرفه‌های حقوقی ذریبط را ملزم می‌سازد تا با دقت روشهایی را بررسی کنند که از طریق آنها اجرای کارآمد تعهدات حقوقی دولتها در زمینه حقوق بشر می‌تواند به بهترین نحو تضمین و تامین شود. این امر ممکن است در اکثر موارد برای کسانی که با حقوق سروکار دارند، به علت تعارض با شرایط قوانین مختلف، عدم دسترسی به اطلاعات و نیاز به آموزش بیشتر یک چالش ایجاد کند. از این رو، هدف نوشتار حاضر این است تا شناخت بنیادینی از اجرای حقوق بشر و مهارت‌های اساسی در اجرای آن را به قضات، مقامات تعقیب و وکلا - حرفه‌های حقوقی که بدون آنان هیچ حمایت موثر واقعی از حقوق افراد در سطح داخلی به عمل نمی‌آید - منتقل نماید. در یک کلمه باید گفت، حمایت از بقای حقوق بشر و در نتیجه «محترم شمردن انسان» مستلزم شجاعت، صراحت، بی‌طرفی و استقلال دستگاه قضایی، و به ویژه قضات و دادستان‌ها، و در کنار آنها وکلا و کدو محرم است.

در نوشتار حاضر تلاش شده است تا ضمن بررسی مفهوم حقوق بشر، نمایی کلی از اسناد مهم حقوق بشر در سطح جهان و منطقه‌ای و سازوکارهای اجرایی آنان ترسیم شود. همچنین این مساله بررسی شده است که در این اسناد کشورها چه تعهداتی را عهده‌دار و افراد چه حقوقی را دارا شده‌اند. همچنین در این نوشتار خواننده محترم با حق محاکمه عادلانه، معیارهای حقوق بین‌المللی حمایت از اشخاص محروم از آزادی، حقوق مدنی و سیاسی، حقوق آزادی، اجتماعی و فرهنگی و حمایت از قربانیان نقض حقوق بشر و جبران خسارت ناشی از این نقض آشنا خواهد شد.